डॉ.मधुकरराव वासनिक पी.डब्लु.एस.कला व वाणिज्य महाविद्यालय, नागपूर-२६.

समाजशास्त्र विभाग

बी.ए.तृतीय वर्ष

भारतीय समाज प्रश्न आणि समस्या

डॉ. कमलाकर पी. तागडे
विभाग प्रमुख

दिनांक २०/०४/२०२०

मनोहर भी.येरकलवार
सहायक प्राध्यापक

सामाजिक समस्या

विस्थापन

विस्थापन

विस्थापनाचा अर्थ

व्यापक दृष्टिकोनातून विस्थापनाचा विचार केल्यास असे आढळून येते की, विस्थापनाची प्रक्रिया हि आजच्या काळातील जबदस्त दुःखद धक्का देणारी प्रक्रिया आहे. ज्यामुळे लोक भूमिहीन, बेघर, बेरोजगार होतात. यामुळे लोकांना नैसर्गिक संसाधनांचा उपयोग घेण्यापासून वंचित केले जाते.

व्याख्या

१.डॉ. जी. सत्यनारायण :- 'विस्थापन म्हणजे घर, जमीन, व्यवसाय सोडणे आणि पर्यायी व्यवसाय करणे, नवीन घर करणे आणि नवीन नातेसंबंध जोडणे आणि नवीन संस्कृती आणि पर्यावरणाशी समायोजन करणे होय.'

२. जोश मुरिकन, जार्ज आणि इतर :- 'विस्थापन अशी संकल्पना आहे की, विकासाच्या प्रकल्पाकरिता लोकांना त्यांच्या मूळच्या स्थानावरून उठविले जाते.'

3. भारत सरकार जमीन अधिग्रहण कायदा १९८४ :- 'कायदेशीर प्रक्रियेद्वारे एखाद्या व्यक्तीला त्याच्या घरापासून वा भूमीपासून जबरदस्तीने हलविणे.'

विस्थापनाचे कारणे

१.नैसर्गिक

i. महापूर
ii. वादळ
iii. भूकंप
iv. त्सुनामी

२. मानव निर्मित

i. धरणे
ii. कारखाने आणि औद्योगिकरण
iii. कोळसा आणि खनिजांचे उत्पादन
iv. विदयुत परियोजना
v. राष्ट्रीय उद्यान
vi. रस्ते, सैनिक शिबीर आणि विमानतळ
vii. युद्ध आणि दंगली

विस्थापनाचे परिणाम

- भूमिहीनता
- बेकारी
- बेघर
- आर्थिक विपन्नावस्था
- आरोग्याचे नुकसान
- अन्नधान्याची असुरक्षितता
- सामान्य संपत्तीच्या स्त्रोतांचे नुकसान
- सामाजिक संबंधात दुरावा

संदर्भ- आगलावे, प्रदीप (२०१८), 'भारतीय समाज संरचनात्मक प्रश्न आणि सामाजिक समस्या', श्री साईनाथ प्रकाशन, नागपूर.

धन्यवाद